

Верховний
Суд

Практика Верховного Суду у справах, пов'язаних із шлюбним договором

Ольга СТУПАК

Суддя-спікерка Великої Палати Верховного Суду

Серед загальних засад регулювання сімейних відносин у частині другій статті 7 СК України закріплена можливість урегулювання цих відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками

зокрема

Статтею 92 СК України встановлено право на укладення шлюбного договору

Відповідно до **частини першої статті 92 СК України** шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям

Суб'єктами шлюбного договору можуть бути

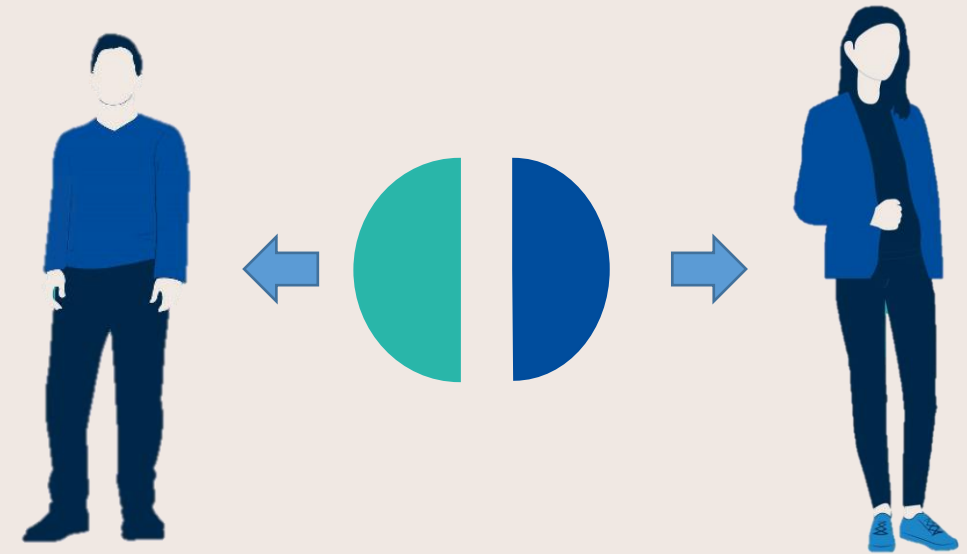

особи, які подали
заяву про реєстрацію
шлюбу (наречені)

подружжя (дружина та
чоловік)

Виходячи зі змісту **статті 93 СК України** шлюбним договором регулюються тільки майнові відносини подружжя; він не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми; договір не може зменшувати обсягу прав дитини, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище; за таким договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації

Майнові відносини між подружжям (нареченими) є такими, що тісно по'язані із особою, тому шлюбний договір не може укладатися за дорученням, оскільки представнику заборонено вчиняти правочин, який може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє (**частина друга статті 238 Цивільного кодексу України**)

Постанова КЦС ВС від 6 вересня 2023 року у справі № 760/18875/20 (шлюбний договір)

Шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків, тому відповідно до **статті 8 СК України** у випадках договірному регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми **статей 3, 6 ЦК України** щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Один з подружжя звернувся з позовом до іншого з подружжя про визнання ідеальних часток у спільному майні (квартира), зокрема по 1/2. Позивач зазначала, що право власності на квартиру зареєстроване за чоловіком, однак в шлюбному договорі визначено, що квартира буде належати подружжю на праві спільної сумісної власності.

Верховний Суд погодився з висновком судів попередніх інстанцій про задоволення позову та зазначив, що **сторони шлюбного договору визначили свої відносини на майбутнє, залежно від настання певної події**. Недійсність укладеного між подружжям шлюбного договору прямо не встановлена законом, цей договір не визнано у судовому порядку недійсним, його правомірність презюмується згідно з вимогами статті 204 ЦК України.

Постанова КЦС ВС від 19 березня 2025 року у справі № 686/30682/23 (шлюбний договір)

Принцип свободи договору відповідно до статті 6, частини першої статті 626, статті 627 ЦК України є визначальним та полягає у наданні особі права на власний розсуд реалізувати, по-перше: можливість укласти договір (або утриматися від укладення договору); по-друге, можливість визначити зміст договору на власний розсуд, враховуючи при цьому зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження щодо окремих положень договору, встановлені законом. Разом з тим сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини лише у випадках, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства, заборона впливає зі змісту акта законодавства, така домовленість суперечить суті відносин між сторонами.

При вирішенні спору в цій справі колегія суддів також звертає увагу на те, що наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору купівлі-продажу майна, зафіксованої у такому договорі, свідчить про придбання майна за спільні кошти у спільну сумісну власність, оскільки згода іншого подружжя на набуття майна підтверджує придбання такого майна за спільні кошти подружжя.

Таким чином, цивільне законодавство надає можливість сторонам шлюбного договору повністю виключити можливість виникнення в майбутньому спільного подружнього майна.

Верховний Суд зазначив, що установивши, що **сторони у шлюбному договорі врегулювали майнові відносини між подружжям**, про що свідчить пункт 1.1. шлюбного договору, а текст шлюбного договору не містить умов, за яким сторони би змінювали статус раніше придбаного нерухомого майна, зокрема спірної квартири, суд першої інстанції зробив правильний висновок про те, що спірна квартира, з урахуванням умов шлюбного договору, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, тому дії приватного нотаріуса щодо видачі відповідачу свідоцтва про право власності на її 1/2 частку є правомірними. Позивач **не довела, що умови шлюбного договору розповсюджуються на майно, придбане подружжям, до його укладення**. Навпаки, заперечуючи вказане, відповідач в порядку статті 81 ЦПК України надала належні та допустимі докази того, що шлюбний договір відповідає вимогам законодавства, волевиявленню сторін

Постанова КЦС ВС від 05 березня 2025 року у справі № 362/1998/23

(шлюбний договір)

У цій справі під час шлюбу між подружжям укладений шлюбний договір, за умовами якого **все майно**, в тому числі рухоме і нерухоме, **придбане та/або набуто чоловіком або дружиною після реєстрації шлюбу (після укладення цього договору, у випадку розірвання шлюбу)**, є особистим майном і належить на праві особистої приватної власності тому з подружжя, на чие ім'я воно було придбане або набуто.

У шлюбному договорі сторони передбачили виключення із такої домовленості та вказали, що в спільній сумісній власності сторін залишається: речі, що використовуються сторонами спільно (меблі, побутова техніка тощо); домашні тварини. При цьому шлюбний договір не містить інших виключень стосовно інших видів майна або часу його придбання (набуття), зокрема незавершеного будівництвом спірного садового будинку або матеріалів і обладнання, які були використані в процесі його будівництва, порядку поділу такого майна, у тому числі і після розірвання шлюбу.

Верховний Суд вказав, що положення ЦК України субсидіарно застосовуються для регулювання сімейних відносин, зокрема, щодо тлумачення змісту шлюбного договору, обов'язковості договору; сумніви щодо дійсності, чинності та виконуваності шлюбного договору мають тлумачитися судом з урахуванням принципу тлумачення *favor contractus* (тлумачення договору на користь дійсності) на користь його дійсності, чинності та виконуваності; при застосуванні умов шлюбного договору при вирішенні спору суд здійснює тлумачення змісту шлюбного договору, навіть за відсутності позовної вимоги про тлумачення змісту шлюбного договору.

Принцип обов'язковості договору поширюється й на шлюбний договір. Тобто з укладенням договору його сторони набувають обов'язки (а не лише суб'єктивні права), які вони мають виконувати.

Тлумачення змісту умов шлюбного договору, укладеного між сторонами, з урахуванням **принципу тлумачення *favor contractus*** на користь їх виконуваності, свідчить, що **сторони домовилися про непоширення на все придбане та/або набуто ними під час шлюбу майно положень статті 60 СК України**; до такого майна відноситься як те, право на яке було зареєстроване під час шлюбу, так і те, на яке право зареєстроване після розірвання шлюбу; таке майно вважається особистою приватною власністю кожного з них, на чие ім'я воно було придбане (набуто).

Постанова КЦС ВС від 4 грудня 2024 року у справі № 754/12379/20

(шлюбний договір)

У цій справі між подружжям (сторони у справі) укладений шлюбний договір про визначення обов'язків та права власності на майно. Відповідно до умов договору, майно набуто кожним з подружжя до вступу у шлюб, а також будь-яке майно, отримане кожним з них у дарунок або у порядку спадкування, залишається у власності того, на чие ім'я воно було придбано; у випадку придбання ними у період шлюбу рухомого або (чи) нерухомого майна, в тому числі такого, що підлягає реєстрації у відповідних органах, це **майно вважається власністю того з подружжя, на чие ім'я воно було придбано**, а відносно майна, що підлягає реєстрації на чие ім'я воно зареєстровано; у випадку розірвання шлюбу майно, придбане одним із подружжя у період шлюбу, залишається в його власності.

У період зареєстрованого шлюбу дружина за нотаріальної згоди чоловіка уклала договір купівлі-продажу квартири. Згодом шлюб між сторонами розірваний.

Звертаючись до суду з позовом, заявник посилався на те, що спірна квартира була придбана за спільні кошти сторін, під час їхнього проживання і перебування у зареєстрованому шлюбі, однак зареєстрована на ім'я відповідачки, яка не визнає прав позивача на цю квартиру. Позивач просив визнати спірну квартиру об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, поділити спільне майно подружжя та визнати за ним право власності на 1/2 частку у спільному майні подружжя.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що **уклавши шлюбний договір, сторони визначили правовий статус майна, набутого ними у шлюбі**. Оскільки спірна квартира придбана під час перебування сторін у шлюбі, зареєстрована на ім'я відповідача, тому немає підстав для визнання спірної квартири спільним сумісним майном подружжя.

Оскільки шлюбний договір судом недійсним не визнаний, то зобов'язання за цим договором підлягають виконанню.

Постанова КЦС ВС від 30 квітня 2024 року у справі № 947/28025/20 (шлюбний договір)

Умовами укладеного шлюбного договору у цій справі подружжя (позивачі) визначило, що спірне майно є особистою власністю дружини, проте в разі поділу спільного майна це майно також підлягає поділу в рівних частинах.

Оскільки укладення шлюбного договору не змінило статусу спірного майна, а факт його поділу з урахуванням умов шлюбного договору в установленому законом порядку до укладення оспорюваних договорів дарування не відбувся, згода чоловіка на відчуження цього майна законом не передбачена.

Висновки судів про те, що відсутність згоди чоловіка на відчуження спірного майна його дружиною не є підставою для визнання договорів дарування недійсними, є правильним, адже право чоловіка на це майно на час їх укладення не виникло.

Оскільки **шлюбний договір не містив умов щодо заборони дружині укласти будь-які правочини, пов'язані зі спірним майном, тому оспорювані договори дарування не порушили правомірні майнові очікування чоловіка щодо унеможливлення реалізації його права на поділ майна, яке умовами шлюбного договору визнано за дружиною.**

Враховуючи, що немає правових підстав для визнання недійсними договорів дарування відповідно до статті 215 ЦК України, то немає і підстав для скасування відповідних рішень про державну реєстрацію прав.

Постанова КЦС ВС від 22 грудня 2023 року у справі № 752/13542/20 (шлюбний договір)

Згідно зі **статтею 102 СК України** на вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання.

Як на підставу позовних вимог про розірвання шлюбного договору від 13 лютого 2009 року позивач посилався на те, що на час укладення договору він працював, та мав можливість надавати допомогу дружині, проте зараз його матеріальне становище змінилось, він не має доходів та після розірвання шлюбу він не має змоги сплачувати їй аліменти, та цей обов'язок, закріплений в договорі ставить його у вкрай не вигідне матеріальне становище.

Втім, апеляційний суд надав оцінку наявним в справі доказами відповідно до положень статті 89 ЦПК України та зробив висновок, що позивач не надав доказів на підтвердження розміру його доходів, наявності у нього прав на рухоме та нерухоме майно, з яких можливо було б встановити, що станом на момент звернення до суду він не мав реальної можливості виконувати умови шлюбного договору та сплачувати аліменти на утримання відповідача у визначеному договором розмірі.

Верховний Суд зазначив про те, що апеляційний суд правильно відхилив докази, надані позивачем, оскільки такі не є достатніми доказами підтвердження наявності підстав для розірвання шлюбного договору, зокрема не підтверджують неможливості виконання позивачем його умов.

Постанови КЦС ВС від 06 вересня 2023 року в справі № 755/3563/21 та від 20 вересня 2023 року у справі № 389/3394/21 (шлюбний договір)

Шлюбний договір як приватно-правова категорія, оскільки є універсальним регулятором між учасниками приватних відносин, покликаний забезпечити регулювання приватних відносин, та має бути направлений на встановлення, зміну або припинення приватних прав та обов'язків. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, вчинення шлюбного договору не для регулювання цивільних відносин та не для встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення чи унеможливлення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Договором, що вчиняється на шкоду кредитору (франдаторним договором), може бути і шлюбний договір. Застосування конструкції «франдаторності» при вчиненні шлюбного договору має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати такий договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься: момент укладення шлюбного договору; те, що внаслідок вчинення шлюбного договору відбувається унеможливлення звернення стягнення на майно боржника чи зменшується обсяг майна боржника (наприклад, подружжя про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 СК України).

Подружжя, яке домовляється в шлюбному договорі про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 СК України, після настання строку повернення позики чи пред'явлення позову про стягнення боргу, діє очевидно недобросовісно (статті 3, 13 ЦК України) та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки оспорюваний договір направлено на недопущення звернення стягнення на майно боржника чи зменшується обсяг майна боржника.

Встановивши, що **шлюбний договір між подружжям (відповідачі) укладений за наявності у чоловіка непогашених боргових зобов'язань за договорами позики перед позивачем**, суди першої та апеляційної інстанцій зробили правильний висновок про визнання недійсним укладеного між відповідачами (подружжям) шлюбного договору, як такого, що вчинений з метою уникнення виконання судового рішення, що набрало законної сили, про стягнення із одного з подружжя (чоловіка) боргу за договором позики.

Постанова КЦС ВС від 7 вересня 2023 року у справі № 509/2517/20

(чи може мати шлюбний договір ознаки фraudаторності?)

Укладення договору, який за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що за правилами статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України.

Шлюбний договір підлягає визнанню недійсним, якщо внаслідок укладення шлюбного договору суттєво зменшився обсяг майнових прав відповідача, що в свою чергу може вплинути на можливість належного та повного відшкодування шкоди, завданої позивачу.

Боржник, який вчиняє дії, пов'язані із зменшенням його платоспроможності після реєстрації кримінального правопорушення, яким завдано шкоду потерпілому (кредитору), діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, тому будь-який правочин вчинений боржником за наведених обставин, внаслідок якого зменшується платоспроможність боржника **набуває ознак фraudаторного правочину (правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам).**

Недобросовісність поведінки відповідачів супроводжувалася зловживанням правами і була направлена на ухилення від звернення стягнення на майно, яке було предметом шлюбного договору, що шкодить інтересам потерпілого та цивільного позивача (кредитора).

Та обставина, що правочин між відповідачами, за яким боржник відчужив майно, реально виконаний, не виключає тієї обставини, що він направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника та, відповідно, може бути визнаний недійсним на підставі загальних засад цивільного законодавства.

Постанова КЦС ВС від 16 вересня 2022 року у справі № 522/23757/17

(чи може мати шлюбний договір ознаки фродаторності?)

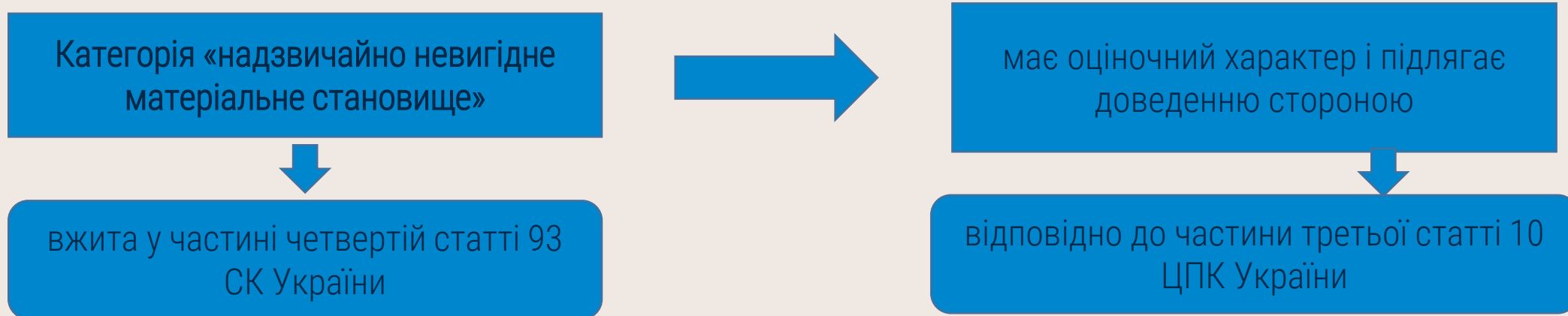
Встановлення того, що оспорюваний шлюбний договір направлений на недопущення звернення стягнення на нерухоме майно боржника, що вочевидь не можна визнати добросовісними діями, свідчить про наявність підстав для визнання недійсним такого шлюбного договору.

Позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), і послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України.

Постанова КЦС ВС від 10 травня 2022 року у справі № 755/5802/20

(шлюбний договір, який містить ознаки надзвичайно невігідного матеріального становища)

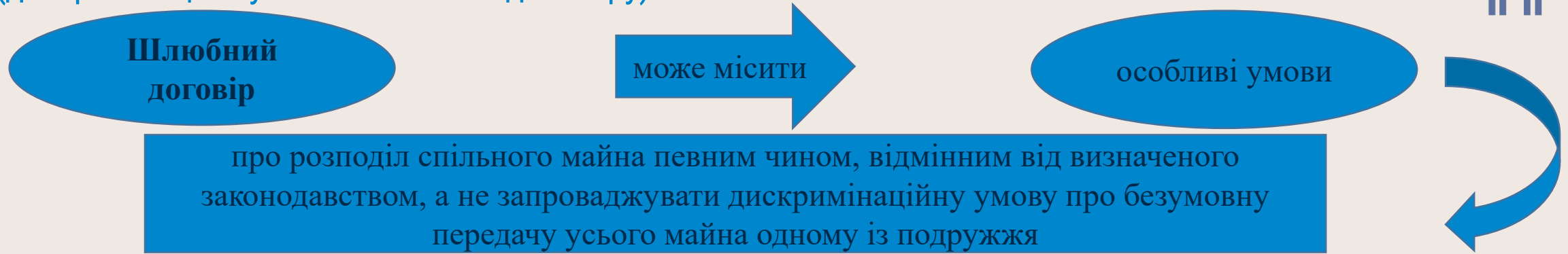

Встановивши, що укладеним між сторонами шлюбним договором встановлено виключно умови щодо прав кожного з подружжя на майно та за оспорюваними умовами шлюбного договору перехід права власності на нерухоме майно від одного власника до іншого, яке підлягає державній реєстрації, не відбувся; позивач не довів, що ці умови шлюбного договору ставлять його у надзвичайно невігідне матеріальне становище, суди попередніх інстанцій правильно відмовили у задоволенні позову з огляду на відсутність підстав для визнання недійсними оспорюваних частин шлюбного договору.

Постанова КЦС ВС від 14 серпня 2024 року у справі № 522/3974/20

(дискримінаційні умови шлюбного договору)

Повне та беззастережне скасування у певних відносинах презумпції спільності майна, набутого подружжям під час шлюбу, є можливим виключно за умови, якщо це не призводитиме до виникнення ситуації, коли одному із подружжя передбачається передання в особисту власність фактично усього майна, набутого ними спільно за час шлюбу.

Умовами підпункту в) пункту II.2 шлюбного договору передбачено, що особистою приватною власністю того подружжя, на ім'я якого придбаний за час шлюбу на сумісні кошти подружжя до укладення шлюбного договору, є автомобіль, тобто він належить відповідачу.

Сторони шлюбного договору визначили правовий режим майна подружжя та (поділили його на: майно, що має статус особистої приватної власності чоловіка та дружини, та майно, що є спільною сумісною власністю подружжя).

За змістом підпункту в) пункту II.2 шлюбного договору у власність одному з подружжя переходить нерухоме майно, автотранспортні засоби, інше майно, право власності на яке підлягає обов'язковій державній реєстрації, що придбане в шлюбі до укладення цього договору. Отже, у власність одному з подружжя передається нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації, яке набуто сторонами за час шлюбу.

У цій частині умови шлюбного договору не відповідають частині п'ятій статті 93 СК України.

Таким чином, передання відповідачу у власність визначеного у підпункті в) пункту II.2 шлюбного договору майна, набутого до укладення шлюбного договору, поставило позивача у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, що суперечить нормам матеріального права та є підставою для визнання недійсним шлюбного договору у вказаній частині

Постанова КЦС ВС від 17 червня 2020 року у справі № 761/46925/18

(умови шлюбного договору про утримання одного подружжя іншим)

У цьому спорі позивачка просила, зокрема, стягнути з відповідача на її користь 225 000,00 дол. США.

За умовами шлюбного договору, укладеного між сторонами, передбачено обов'язок чоловіка утримувати дружину, незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі останньої. У разі розірвання шлюбу, незалежно від того, з чиєї ініціативи його буде розірвано, право на утримання припиняється, а чоловік зобов'язується виплатити дружині грошову компенсацію у розмірі, еквівалентному 225 000,00 дол. США на момент виплати, якщо шлюб буде розірвано після спливу трьох і більше років перебування в зареєстрованому шлюбі.

Верховний Суд погодився з рішенням апеляційного суду про задоволення позову в частині стягнення з відповідача грошової компенсації, як передбачено умовами шлюбного договору.

При цьому Верховний Суд зазначив про те, що **відповідно до частини третьої статті 99 СК України шлюбним договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації**. Саме на регулювання цих відносин і була спрямована дія певного пункту шлюбного договору, оскільки в разі розірвання шлюбу незалежно від того, з чиєї ініціативи його буде розірвано, право на утримання припиняється, а чоловік зобов'язується виплатити дружині грошову компенсацію у розмірі, еквівалентному 225 000,00 дол. США на момент виплати - якщо шлюб буде розірвано після спливу трьох і більше років перебування в зареєстрованому шлюбі.

Постанова КЦС ВС від 24 лютого 2022 року у справі № 216/2153/21

(застосування умов шлюбного договору при розгляді подання ДВС про визначення частки майна боржника)

У наданому до суду поданні Кропивницький РВ ДВС, вважаючи, що нерухоме майно (квартира), на частку у якій може бути звернено стягнення в рахунок погашення боржником суми боргу, належить на праві спільної сумісної власності подружжю (дружина та чоловік), просив визначити частку майна боржника (чоловік) у цій квартирі, в рахунок погашення ним боргу перед стягувачем.

Встановивши, що за умовами шлюбного контракту, укладеного між подружжям, квартира належить на праві особистої власності дружини, оскільки хоча і набута подружжям у шлюбі, але право власності зареєстроване за дружиною; шлюбний контракт не був визнаний недійсним (нікчемним) у судовому порядку, суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок про відмову в задоволенні подання Кропивницького РВ ДВС про виділення частки боржника (чоловіка) у квартирі.

Постанова КЦС ВС від 08 червня 2022 року у справі № 751/8408/20

(гроші у сейфі ≠ гроші на рахунку)

У цій справі позивач звернулась до суду із позовом про визнання грошових коштів спільною сумісною власністю подружжя та визнання в порядку поділу цього майна права особистої приватної власності на половину цих коштів, зобов'язання банку видати грошові кошти. Умовами договору про надання у майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфу, укладеного між банком та спадкодавцем, визначено, що при використанні сейфа наймач не надає банку інформацію щодо того, яке майно зберігається ним у сейфі. Тобто, за умовами такого договору, оренда надавала спадкодавцю право зберігати у сейфі документи та будь-які цінні речі, у тому числі і грошові кошти.

Грошові кошти не є предметом договору про надання у майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа. Грошові кошти, які знаходились у сейфі не були оформлені на ім'я спадкодавця. Індивідуальний банківський сейф є **різновидом спеціальних видів зберігання, що регулюється статтями 969, 970 ЦК України на відміну від банківського вкладу, що регулюється статтями 1058-1065 ЦК України.** Умовами шлюбного договору врегульовані відносини пов'язані саме із банківськими вкладами, а не з грошовими коштами, які зберігаються в індивідуальному банківському сейфі.

Верховний Суд погодився з такими висновками та зазначив, що після смерті одного із подружжя, відкривається спадщина тільки на майно, яке належало спадкодавцю особисто, відповідно частка іншого із подружжя у об'єкті, який є спільним сумісним майном, не входить до складу спадщини.

За умовами шлюбного договору подружжя домовилось про те, що режим спільної сумісної власності не поширюється на майно, яке може бути оформлено на одного з подружжя, включаючи грошові кошти (банківські вклади), нерухоме майно та транспортні засоби.

Таким чином, **грошові кошти, які знаходились у індивідуальному банківському сейфі не підпадають під дію шлюбного договору,** оскільки не були оформлені на ім'я спадкодавця, а перебували у банківському сейфі виключно на зберіганні, а тому грошові кошти є спільним майном подружжя та підлягають поділу.

З урахуванням встановлених обставин, суд першої інстанції зазначив про те, що грошові кошти в сумі 150 000 дол. США, що зберігалися в індивідуальному банківському сейфі, є майном набутим подружжям під час шлюбу на підтвердження чого позивачем надано належні та допустимі докази, а тому дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимог. При цьому суд обґрунтовано вважав, що на ці правовідносини поширюються загальні положення статей 60, 70 СК України, а не положення пункту 1.7 шлюбного договору.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!